

Five Fundamental Doctrines of Political Philosophy and Their Negative and Positive Applications to Peace

Rohollah Eslami ¹

I- Associate Professor of Political Science, Faculty of Law and Political Science, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran. E-mail: Eslami.r@um.ac.ir

Date received:2025/04/07

Date revised:2025/05/09

Date accepted:2025/05/12

Doi:10.22034/ipsan.2026.582647.1007

Extended Abstract

Introduction

Political philosophy, as a foundational branch of philosophy, investigates the fundamental nature of institutions, power, legitimacy, justice, and human relations within the political sphere. Beyond offering normative prescriptions, it provides analytical frameworks that shape political action and institutional design. This article examines the genealogy of peace in political philosophy through both negative and positive perspectives. Peace is conceptualized not merely as the absence of war (negative peace), but as an active, structured, and institutionalized process (positive peace) requiring normative justification and practical mechanisms.

The theoretical foundation of the study draws on the work of Louis Althusser, particularly his concepts of infrastructure and apparatus as articulated in *Lenin and Philosophy and Other Essays*. Althusser's approach highlights the interplay between theory, institutional structures, and the material conditions of implementation. From this perspective, political philosophy is not merely speculative reflection but can function as a "weapon" in shaping the understanding of power, conflict, and peace. Philosophical paradigms generate intellectual apparatuses that condition the possibilities of institutional formation, policy orientation, and political conduct.

The article comparatively analyses five major traditions of political philosophy—Romanticism, Marxism, Idealism, Realism, and Pragmatism—to assess their respective capacities for generating negative or positive peace. By situating peace within broader paradigmatic orientations toward power and conflict, the study aims to clarify how theoretical frameworks influence political practice.

Methodology

The study adopts a qualitative and comparative genealogical methodology. First, it reconstructs the normative and ontological assumptions of each philosophical tradition concerning human nature, power, and conflict. Second, it evaluates how these

assumptions translate into political strategies and institutional configurations. The analysis is grounded in canonical texts and key thinkers associated with each paradigm, while drawing on contemporary scholarship in political theory and international relations.

The conceptual distinction between negative and positive peace is informed by the work of Johan Galtung, particularly his seminal article *Violence, Peace, and Peace Research*, which defines peace as both the absence of direct violence and the presence of structural justice. In addition, the normative dimension of political philosophy is contextualized through the work of John Rawls, especially *A Theory of Justice*, which emphasizes institutional design and procedural fairness.

Through this framework, each philosophical school is examined along three analytical axes: (1) its conception of power, (2) its orientation toward conflict and transformation, and (3) its institutional feasibility for sustaining peace. This structured comparison allows for a systematic assessment of the practical and normative implications of each paradigm.

Results and Discussion

The analysis reveals significant variation in the capacity of different philosophical traditions to generate sustainable peace.

Romantic and Idealist traditions tend to conceptualize politics through moral absolutism or visions of collective unity. While these paradigms often articulate noble ethical aspirations—such as universal harmony or moral perfection—they frequently underestimate the structural realities of power and conflict. As a result, peace within these frameworks is often deferred to a future moral transformation rather than grounded in concrete institutional mechanisms. The reliance on ethical idealism may inadvertently produce instability when confronted with competing interests or pluralistic societies.

Marxism presents a more structurally grounded analysis of conflict, identifying material inequality and class domination as the roots of violence. However, by framing peace as a post-revolutionary condition contingent upon the abolition of class structures, Marxist theory often legitimizes revolutionary violence as a transitional necessity. Historical experiences suggest that such transformative ambitions, when coupled with centralized power, may generate new forms of structural violence. Thus, while Marxism aspires to positive peace through justice and emancipation, its pathway to peace is frequently mediated by conflict-intensive strategies.

In contrast, Realist traditions approach peace through prudence, balance of power, and institutional restraint. Peace is not conceived as moral harmony but as the managed absence of large-scale violence within a competitive environment. This perspective tends to favor negative peace—stability through deterrence and institutional checks—rather than transformative social engineering. Although limited in normative ambition, Realism demonstrates greater attentiveness to the constraints of power and human fallibility.

Pragmatism, meanwhile, offers a dynamic and procedural understanding of peace. By emphasizing experimentation, institutional learning, and adaptive governance,

Pragmatist frameworks enable incremental peacebuilding. Peace is understood as a continuous process rather than a final state, sustained through practical mechanisms, deliberation, and institutional flexibility. Among the paradigms examined, Pragmatism appears most conducive to generating positive peace grounded in actionable structures rather than utopian expectations.

Overall, the findings suggest that paradigms emphasizing radical transformation and moral absolutism tend to generate higher risks of conflict when institutional safeguards are weak. Conversely, traditions prioritizing procedural governance, institutional design, and contextual adaptability demonstrate greater potential for sustainable peace.

Conclusion

This study argues that peace in political philosophy must be analysed through both negative and positive dimensions. Philosophical paradigms shape not only ethical aspirations but also institutional possibilities. Political philosophy, understood through Althusser's framework of apparatus and infrastructure, operates as both a critical lens and a strategic instrument. It can reveal the structural roots of violence, but it can also legitimize conflict depending on its normative orientation and institutional translation.

The genealogical comparison demonstrates that not all philosophical traditions possess equal capacity for producing sustainable peace. Idealist, Romantic, and certain Marxist frameworks, despite their moral intentions, may defer peace to future transformations or justify conflict as a necessary stage. Realist and Pragmatist approaches, while less utopian, offer more immediate and institutionalized mechanisms for managing conflict and fostering stability.

A comprehensive theory of peace must therefore integrate normative aspiration with institutional feasibility. By examining the interplay between theory, power, and practice, this article contributes to a deeper understanding of how political philosophy shapes both the possibilities and the limits of peace in political life.

Keywords

Political Philosophy, Peace, War, Apparatus, Louis Althusser, Negative Peace, Positive Peace, Paradigms of Political Thought.

پنج آموزه بنیادین فلسفه سیاسی و کاربست سلبی و ایجابی آنها در مورد صلح

روح اله اسلامی^۱

۱- دانشیار علوم سیاسی دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران. Eslami.r@um.ac.ir

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۲/۲۲

تاریخ اصلاح: ۱۴۰۴/۰۱/۱۵

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۱/۱۸

Doi:10.22034/ipsan.2026.582647.1007

چکیده

این مقاله به تبارشناسی صلح در فلسفه سیاسی با رویکرد سلبی و ایجابی می‌پردازد. در این تحلیل، صلح نه به عنوان یک وضعیت صرفاً غیاب جنگ، بلکه به عنوان یک فرایند فعال و ساختاری مورد توجه قرار می‌گیرد. فلسفه سیاسی به عنوان یک ابزار تحلیلی و راهبردی عمل می‌کند. این مقاله نشان می‌دهد که فلسفه خود می‌تواند نقش «سلاح» در شکل‌دهی به فهم و امکان صلح داشته باشد و ساز و کارهای نهادی و فنون اجرایی صلح در گام‌های بعدی شکل می‌گیرند. چارچوب تئوریک مقاله بر اساس مفهوم ساز و برگ و آپاراتوس در فلسفه سیاسی آلتوسر طراحی شده است، به گونه‌ای که رابطه بین نظریه، قدرت و امکان اجرا در بستر تاریخی و نهادی بررسی می‌شود. پرسش اصلی مقاله این است که کدام مکاتب فلسفه سیاسی امکان صلح و کدام یک نسبت امتناع با صلح دارند؟

در این مطالعه، تحلیل مقایسه‌ای چند مکتب اصلی فلسفه سیاسی شامل رمانتیک‌ها، مارکسیست‌ها، آرمان‌گرایان، واقع‌گرایان و عمل‌گرایان ارائه می‌شود تا امکان تحقق صلح به صورت سلبی و ایجابی در هر مکتب مشخص گردد. یافته‌ها نشان می‌دهد که در میان رمانتیک‌ها، مارکسیست‌ها و آرمان‌گرایان، امکان جنگ و تضاد ساختاری بیشتر است، زیرا نظریه‌های آنها اغلب بر اهداف ایدئال و تحولات بنیادی متمرکز است و ساز و کارهای نهادی محدودتری برای کنترل تضاد دارد. در مقابل، واقع‌گرایان و عمل‌گرایان بیشتر به ساز و کارهای عملی و نهادی برای ایجاد صلح پایدار متکی هستند و امکان تحقق صلح ایجابی در دیدگاه آنان برجسته‌تر است. این مقاله نتیجه می‌گیرد که تحلیل فلسفه سیاسی از صلح باید هم بعد سلبی (غیاب جنگ) و هم بعد ایجابی (فعالیت‌های صلح‌ساز) را مد نظر قرار دهد تا بتوان درک دقیق‌تری از تعامل بین نظریه، قدرت و عمل در سیاست ارائه کرد.

واژگان کلیدی: فلسفه سیاسی، صلح، جنگ، ساز و برگ، آلتوسر، رویکرد سلبی و ایجابی.

مقدمه و بیان مسئله

فلسفه سیاسی به عنوان شاخه‌ای از فلسفه، به مطالعه بنیادین نهادها، قدرت، مشروعیت، عدالت و روابط انسانی در حوزه سیاسی می‌پردازد و تلاش می‌کند تا با تحلیل نظری و انتقادی، چارچوبی برای فهم و هدایت سیاست ارائه دهد (Strauss, 1959). از نگاه آلتوسر، فلسفه سیاسی صرفاً یک دانش صوری یا نظری نیست، بلکه ابزاری انتقادی و تبیینی است که می‌تواند به عنوان سلاح در تحلیل قدرت و شکل‌دهی به سیاست عمل کند؛ او مفهوم «ساز و برگ»^۱ و «آپاراتوس»^۲ را برای توضیح نحوه اعمال قدرت و امکان تغییر اجتماعی مطرح می‌کند (Althusser, 1971). بر اساس این دیدگاه، فلسفه سیاسی قادر است ساختارها و نهادهای سیاسی را نقد کند و زمینه‌های بالقوه برای صلح یا جنگ را آشکار سازد.

فلسفه سیاسی دارای رویکردی هنجاری و تحلیلی از بالا به پایین است و به جای ارائه دستورالعمل‌های عملی، به بررسی عمیق و انتقادی مسائل سیاسی و اخلاقی می‌پردازد (Rawls, 1999). در این حوزه هیچ پارادایم واحدی وجود ندارد؛ مکاتب مختلف مانند رمانتیک‌ها، مارکسیست‌ها، آرمان‌گرایان، واقع‌گرایان و عمل‌گرایان هر یک چارچوب خاص خود را برای فهم سیاست و روابط بین‌الملل ارائه می‌دهند و همگی به نوعی «درست» هستند، زیرا هر کدام ابعاد متفاوت قدرت، مشروعیت و اخلاق را تحلیل می‌کنند (Wendt, 1999).

صلح به صورت علمی و دقیق عبارت است از فرایندی ساختاری و فعال که نه تنها به معنای غیاب جنگ بلکه شامل ساز و کارهای نهادی، حقوقی و عملی برای کاهش خشونت و تعارض است (Galtung, 1969: 167-191). فلسفه سیاسی می‌تواند هم به سمت صلح و هم به سمت خشونت و جنگ گرایش پیدا کند؛ این جهت‌گیری به شیوه‌های اعمال قدرت، ظرفیت نهادها و امکان تنظیم رفتارهای سیاسی توسط ساز و کارها و آپاراتوس بستگی دارد. به عبارت دیگر، فلسفه سیاسی به عنوان «سلاح» نه تنها توانایی نقد خشونت دارد بلکه می‌تواند با طراحی ساختارها و فنون نهادی، امکان ایجاد صلح ایجابی را فراهم آورد (Kant, 1795; Beitz, 1979).

بنابراین، مسئله اصلی این تحقیق این است که چگونه فلسفه سیاسی، با استفاده از ساز و کارهای نظری و نهادی، می‌تواند در برخی شرایط به صلح و در برخی شرایط به جنگ و خشونت منجر شود و چگونه

1 - Infrastructure

2 - Apparatus

پارادایم‌های مختلف فلسفه سیاسی امکان حرکت به سمت صلح یا جنگ را به شکلی متفاوت فراهم می‌کنند. پاسخ به این پرسش می‌تواند به فهم عمیق‌تر از رابطه میان نظریه، قدرت و عمل سیاسی کمک کند و چارچوبی تحلیلی برای بررسی ساز و کارهای صلح در سطح نظری و نهادی ارائه دهد.

پیشینه و ادبیات پژوهش

در مورد صلح اغلب مطالعات صورت گرفته با رویکرد جامعه‌شناسی سیاسی یا روابط بین‌الملل انجام شده است. در پژوهش‌های جامعه‌شناسی سیاسی از ظهور طبقه شهری، تحصیلات، مهاجرت و رشد تکنولوژی به عنوان گسترش صلح یاد شده است. در کتاب‌های فرشتگان برتر ذات ما به‌خصوص مقاله‌های محافظه کارانه نیگل بر ارتباط رشد عقل در تاریخ بشر با رشد صلح هم‌راستایی ترسیم شده است. از منظر متغیرهای عینی جامعه‌شناسی سیاسی صلح با شاخص‌های رشد اقتصادی و سیاسی و پویایی جامعه ارتباط نزدیک دارد. هر چه جوامع توسعه یافته‌تر و دموکراتیک باشند، امکان صلح بیشتر فراهم است. از سوی دیگر مطالعات روابط بین‌الملل بیشتر بر موضوع جنگ تمرکز دارد. برخی از مطالعات به‌خصوص در چارچوب‌های آرمان‌گرا در صلح و شیوه‌های تحقق آن تمرکز کرده‌اند. در روابط بین‌الملل از منظر لیبرالیسم صلح با تجارت و تقسیم کار بین‌الملل شکل خواهد گرفت. در چارچوب‌های واقع‌گرا نیز صلح از طریق اصل خودیاری و برقراری موازنه ایجاد خواهد شد.

برخی پژوهش‌های جدی در زمینه فلسفه سیاسی صلح به زبان انگلیسی عبارت هستند از:

گالتونگ در مقاله کلاسیک خود، تمایز بنیادین میان صلح سلبی^۱ و صلح ایجابی^۲ را مطرح می‌کند که امروزه به یکی از مفاهیم محوری مطالعات صلح بدل شده است. او نشان می‌دهد که تمرکز صرف بر پایان جنگ، بدون توجه به ساختارهای نابرابری، سلطه و طرد اجتماعی، صلحی شکننده تولید می‌کند. این چارچوب نظری مستقیماً با رویکرد مقاله حاضر هم‌راستا است، زیرا صلح را نه وضعیت، بلکه فرایندی نهادی و ساختاری می‌فهمد (Galtung, 1969: 167-173).

آرنت با تمایزگذاری میان قدرت، خشونت و مشروعیت، امکان صلح را در پیوند با کنش جمعی و نهادهای پایدار سیاسی تحلیل می‌کند. از نظر او خشونت جایگزین قدرت می‌شود، وقتی نظم نهادی فرو می‌پاشد.

1 - Absence of direct violence

2 - Absence of structural violence

این دیدگاه، نقدی بنیادین بر رویکردهای رمانتیک و انقلابی مبتنی بر خشونت آرمان‌گرایانه است و نشان می‌دهد که صلح ایجابی تنها در بستر نهادهای سیاسی عقلانی ممکن است (Arendt, 1970: 35-56).

کانت یکی از نخستین فیلسوفانی است که صلح را در قالب یک پروژه هنجاری-نهادی صورتبندی می‌کند. او صلح پایدار را منوط به جمهوریت، حقوق بین‌الملل و فدراسیون دولت‌ها می‌داند. هر چند این دیدگاه در سنت آرمان‌گرایی قرار می‌گیرد، اما واجد عناصر نهادی قدرتمندی است که آن را از رمانتیسم سیاسی متمایز می‌کند و امکان تحلیل صلح ایجابی را فراهم می‌سازد (Kant, 1795/1991: 93-105).

آرون با رویکردی واقع‌گرایانه اما فلسفی، نشان می‌دهد که صلح در سیاست جهانی نه نتیجه اخلاق بلکه محصول محاسبه عقلانی قدرت و موازنه است. او جنگ و صلح را دو روی یک منطق سیاسی واحد می‌داند. این اثر برای تبیین امکان صلح سلبی در سنت واقع‌گرایی اهمیت بنیادین دارد و مبنای مقایسه با عمل‌گرایی سیاسی در مقاله حاضر است (Aron, 1966: 1-18).

رالز تلاش می‌کند نظریه عدالت داخلی خود را به سطح بین‌المللی تعمیم دهد و از مفهوم صلح عادلانه سخن بگوید. او صلح را نه صرفاً فقدان جنگ، بلکه نتیجه پذیرش هنجارهای نهادی مشترک میان ملت‌ها می‌داند. این اثر پیوند روشنی میان فلسفه سیاسی هنجاری و امکان صلح ایجابی برقرار می‌کند (Rawls, 1999: 44-54).

دویل با اتکا به سنت لیبرالی کانت، استدلال می‌کند که دولت‌های لیبرال کمتر با یکدیگر وارد جنگ می‌شوند. هر چند این نظریه در روابط بین‌الملل مطرح شده، اما واجد بنیان‌های فلسفه سیاسی درباره دولت، قانون و نهاد است. این پژوهش نشان می‌دهد که چگونه یک مکتب فلسفی می‌تواند به ساز و کار نهادی صلح منتهی شود (Doyle, 1986: 1151-1162).

موف با نقد لیبرالیسم و اجماع‌گرایی، صلح را نه حذف تعارض بلکه نهادینه‌سازی تعارض می‌داند. از نظر او، تلاش برای صلح کامل و بدون تضاد، خود مولد خشونت است. این دیدگاه برای تحلیل محدودیت‌های صلح ایجابی در مکاتب آرمان‌گرا و رمانتیک اهمیت دارد (Mouffe, 2013: 1-18).

فوکو با وارونه‌سازی گزاره کلاوزویتس، سیاست را ادامه جنگ با ابزارهای دیگر می‌داند. این نگاه تبارشناسانه، صلح را نه پایان منازعه بلکه شکلی دیگر از اعمال قدرت تحلیل می‌کند. این چارچوب نظری به طور غیر مستقیم با مفهوم «آپاراتوس» در مقاله حاضر هم‌افق است (Foucault, 2003: 15-17).

آلتوسر نشان می‌دهد که نظم سیاسی و اجتماعی نه فقط با زور، بلکه از طریق آپاراتوس‌های ایدئولوژیک بازتولید می‌شود. این تحلیل امکان فهم صلح به مثابه محصول ساز و کارهای نهادی و گفتمانی را فراهم می‌کند و بنیان نظری مستقیمی برای چارچوب مقاله حاضر فراهم می‌آورد (Althusser, 1971: 127-136). ریچموند با نقد صلح لیبرال، بر ضرورت گذار از صلح سلبی به اشکال محلی، نهادی و مشارکتی صلح تأکید می‌کند. او صلح را فرایندی چند سطحی می‌داند که بدون درک فلسفی از قدرت و نهاد، به شکست می‌انجامد. این پژوهش حلقه اتصال فلسفه سیاسی و سیاست‌گذاری صلح است (Richmond, 2005: 25-41).

برخی از پژوهش‌های فارسی که در مورد صلح انجام گرفته است عبارت هستند از:

بررسی انتقادی مطالعات قومی از منظر صلح، «مجتبی مقصودی: این پژوهش با هدف بررسی نسبت دانش مطالعات قومی با مفهوم صلح انجام شده و نشان می‌دهد که اغلب ادبیات قومی با محوریت «تمایز هویتی» و «تفکیک» شکل گرفته که در بسیاری موارد با فهم کلاسیک و منفی از صلح (فقدان خشونت مستقیم) سازگار است، اما در ارتباط با صلح ایجابی (سازماندهی گفتگو، آشتی و مصالحه) ضعف دارد. این تحقیق تأکید می‌کند که مطالعات قومی باید به فراتر از تمایز صرف و به نهادهای محلی و فرایندهای گفتگو محور توجه کند تا با مفهوم فراگیرتر صلح پیوند برقرار شود، زیرا در فقدان چنین پیوندی، مطالعات قومی می‌تواند به تولید تقابل‌های ساختاری دامن بزند. این مقاله در فصلنامه مطالعات ملی منتشر شده و از منابع اصلی مرتبط با موضوع صلح و هویت قومی در ایران است (مقصودی، ۱۴۰۱: ۸۱-۹۷).

دولت‌ها و مسئولیت اجتماعی نهادی صلح‌سازی در جوامع چند فرهنگی، «مجتبی مقصودی: در این مقاله که در فصلنامه دولت‌پژوهی به چاپ رسیده، نقش دولت‌ها به‌عنوان نهاد سیاسی رسمی در فرایند صلح‌سازی تحلیل شده است. نویسنده می‌پرسد که آیا صلح محصول عملکرد دولت‌ها است یا امر فرهنگی-اجتماعی که خودجوش شکل می‌گیرد؟ یافته‌ها نشان می‌دهد که در جوامع چند فرهنگی، صلح‌سازی نیازمند مسئولیت اجتماعی و نهادی دولت‌ها همراه با مشارکت نهادهای مدنی است و دولت‌هایی که ظرفیت‌های نهادی دموکراتیک، تنوع‌پذیری هویتی و رسانه‌ای را دارند، کارآمدتر در ایجاد صلح ایجابی عمل می‌کنند. این تحقیق برای موضوع صلح نهادگرا اهمیت دارد، زیرا نشان می‌دهد که صلح صرفاً نبود جنگ نیست بلکه محصول ویژگی‌های نهادی دولت است (مقصودی، ۱۴۰۱: ۶۰-۸۵). مطالعات چند فرهنگ‌گرایی نیز

برای دولت کشورهای اروپایی و برخی از ایالت‌های آمریکا و به‌خصوص کانادا قابلیت پیدا شدن دارد و برای ایران کاربرد ندارد.

ارزیابی انتقادی دانش مطالعات قومی از منظر صلح، مقاله کنفرانسی: این پژوهش کنفرانسی (سومین همایش سالانه انجمن علمی مطالعات صلح ایران) بازنگری انتقادی نسبت مطالعات قومی و صلح را ارائه می‌دهد و تأکید دارد که ساختارهای پژوهشی قومی باید از تکیه صرف بر هویت‌محوری بیرون آید و به فرایندهای مصالحه و گفتگو توجه کند. نویسنده از روش‌های نظری برای تحلیل گفتمان قومی در نسبت با صلح بهره می‌گیرد که می‌تواند درک بهتری از تعامل میان گروه‌های قومی و سیاست صلح در ایران فراهم آورد (مقصودی، ۱۳۹۷). مقاله‌های قومیت محور در ایران نیز تحت تاثیر ادبیات ترجمه‌ای هستند و به آنچه وجود ندارد، عینیت پژوهشی بخشیده‌اند. قومیت در ایران وجود ندارد اما آنچه تحت عنوان قومیت در سوریه و عراق و افغانستان وجود دارد، جماعت‌های سنتی و پدرسالار ضد مدرنیته هستند که یکی از عوامل فلاکت در کشورهای خود محسوب می‌شوند و ضد صلح هستند. ادبیات پژوهشی قومیت‌گرایی در ایران ترجمه‌ای و بدون مصداق است.

بررسی صلح‌مدار چالش هویت قومی در ایران، کامیل احمدی: اگرچه این اثر به زبان انگلیسی هم منتشر شده، نسخه فارسی و بخش قابل توجهش در ایران منتشر شده است. در این پژوهش، احمدی به پیوند میان چالش هویت قومی و صلح می‌پردازد و نشان می‌دهد که تلاش برای همسان‌سازی قومی و تمرکز قدرت در ساختارهای سیاسی، چالش‌هایی را ایجاد کرده که اگر بدون مدیریت مصالحه‌محور بماند، به بحران‌های درازمدت اجتماعی منجر می‌شود. این اثر برای فهم صلح ایجابی در زمینه قومی در ایران اهمیت دارد و می‌تواند به‌عنوان پیش‌زمینه در تحلیل فلسفه سیاسی صلح به کار رود. هر چند ایران قومیت ندارد و نویسنده با ساخت اجباری و خودساخته قومیت نوشتاری غیر علمی و ایدئولوژیک ایجاد کرده است. ایران ملت و دولتی پیشا مدرن است و قومیت مفهوم و موضوعی است که حزب توده در ایران رواج داده است. در ایران ملیت ایرانی اولویت دارد و در گذشته طوایف و خاندان‌ها ایران‌گرا بوده‌اند و اکنون مردم خود را شهروند ایران می‌دانند (احمدی، ۱۴۰۰: ۶۵-۹۳).

شکاف‌های صلح جهانی در مطالعات سیاسی تاریخ معاصر ایران، محمدعلی سوادکوهی و همکاران (۱۴۰۳)؛ این مقاله در مطالعات سیاسی-تاریخی به بررسی چالش‌های فهم صلح در بستر تحولات معاصر ایران می‌پردازد. نویسندگان تحلیل می‌کنند که صلح نه فقط یک وضعیت بین‌المللی، بلکه یک موضوع

چند بعدی سیاسی-تاریخی است که در حوزه‌های امنیت، هویت و سیاست داخلی اثر می‌گذارد. اگرچه تمرکز آن بیشتر سیاسی و جامعه‌شناختی است، این مقاله برای تقویت دیدگاه انتقادی به صلح سلبی و ضرورت پرداخت به ساختارهای نهادی و تاریخ سیاسی مفید است.

در مقاله پیش رو سعی شده از منظرهای جزئی و موضوعات جامعه‌شناسی سیاسی و روابط بین‌الملل به صلح نگریسته شود. به همین منظور مقاله بر فلسفه سیاسی به‌عنوان ایستادن در قله و داشتن چشم‌اندازی وسیع به صلح تاکید دارد. فلسفه سیاسی جزئی و موضوع‌محور نیست بلکه از زاویه‌ای کلی و هنجاری با محوریت سنت قدمایی و تداوم و تکمیل عقل بشری و رجوع به خردمندترین فیلسوفان و مکاتب آنها روایت صلح را تحلیل خواهد شد.

مبانی نظری پژوهش

این مطالعه بر پایه تحلیل نظری فلسفه سیاسی و رابطه آن با صلح و جنگ طراحی شده است. لئو اشتراوس (Strauss, 1959) فلسفه سیاسی را ابزار انتقادی می‌داند که با نقد علم و ارائه نگرش هنجاری، امکان فهم ساختارهای قدرت و سیاست را فراهم می‌کند. از این منظر، فلسفه سیاسی نه تنها به تحلیل مفاهیم نظری می‌پردازد بلکه به شکل‌دهی به ابزارها و ساز و کارهای نهادی برای تحقق اهداف سیاسی و اخلاقی کمک می‌کند.

کانت (Kant, 1795) صلح را به‌عنوان فرایندی فلسفی و نهادی تعریف می‌کند که تحقق آن مستلزم تنظیم روابط قدرت و سیاست بر اساس اصول هنجاری و عقلانیت عملی است. از دیدگاه کانت، صلح پایدار تنها زمانی ممکن است که قدرت سیاسی به شیوه‌ای محدود و مشروط عمل کند و قواعد اخلاقی بر روابط بین‌الملل حاکم باشد.

آلتوسر (Althusser, 1971) مفهوم «آپاراتوس» را به منظور تحلیل نحوه اعمال قدرت و ایجاد نهادهای سیاسی معرفی می‌کند. آپاراتوس‌ها، چه ایدئولوژیک و چه دولتی، امکان شکل‌دهی به سیاست و تعیین مرزهای صلح و جنگ را فراهم می‌آورند. فلسفه سیاسی در این چارچوب به‌عنوان «سلاح» عمل می‌کند که با نقد و تحلیل ساز و کارها، امکان پیشگیری از خشونت یا ترویج صلح ایجابی را فراهم می‌سازد. در این مطالعه، تحلیل چند پارادایم فلسفه سیاسی شامل رمانتیک‌ها، مارکسیست‌ها، آرمان‌گرایان، واقع‌گرایان و عمل‌گرایان انجام می‌شود تا نشان داده شود چگونه دیدگاه‌های مختلف نسبت به قدرت، سیاست و نهادها، امکان حرکت به سمت صلح یا جنگ را متفاوت می‌سازند (Rawls, 1999; Wendt,)

(1999). این چارچوب تئوریک، رابطه بین فلسفه، قدرت و سیاست را به عنوان یک فرایند دینامیک و نهادی بررسی می کند.

جدول شماره ۱: چارچوب نظری

متفکر	شیوه استفاده در مقاله	کاربرد برای مطالعات صلح
لئو اشتراوس	روش شناسی کیفی، دفاع از فلسفه سیاسی، رویکرد هنجاری	صلح تنها با پرسش های عمیق فلسفی فهم و پیاده خواهد شد
ایمانوئل کانت	رساله معروف صلح دائمی و رویکرد آرمان گرا در راستای خیر انسان	صلح در نظام های سیاسی دموکراتیک و صورت های مشروطیت و جمهوریت امکان پذیر است
لوئی آلتوسر	رویکرد ساختاری و علمی به موضوعات و توجه به نهادها و ساز و برگ ها	آپاراتوس یا ساز و برگ ایدئولوژیک نقش تعیین کننده ای در جنگ و صلح دارد
جان رالز	انصاف و اعتقاد به از خود بیرون شدن و خود را جای دیگران قرار دادن	صلح در روایت فلسفه سیاسی جایی که عدالت توزیعی شکل گیرد، امکان ظهور خواهد داشت
الکساندر ونت	تکمیل رویکرد کانت، اعتقاد به سازه های کانتی و عبور از امنیت هابز و ثروت و مالکیت محوری لاک	عصر اطلاعات با ایجاد لویاتان جهانی امکان ظهور صلح کانتی در ابعاد بین المللی را فراهم ساخته است

روش شناسی پژوهش

این پژوهش از رویکرد کیفی و هنجاری در فلسفه سیاسی بهره می گیرد. روش تحلیل بر اساس تحلیل انتقادی متون فلسفی کلاسیک و معاصر است و به بررسی نظریه های کانت، رالز و اشتراوس درباره صلح، قدرت و سیاست می پردازد.

روش هنجاری به پژوهش این امکان را می دهد که نقد عملی و اخلاقی نسبت به ساختارهای قدرت و نهادهای سیاسی ارائه دهد و در عین حال چارچوبی برای سنجش امکان تحقق صلح در شرایط مختلف فراهم کند (Rawls, 1999; Strauss, 1959). مطالعه با تحلیل مفهومی و تطبیقی، روابط بین فلسفه سیاسی، ایجاد نهادها، ساز و کارهای آپاراتوس و امکان حرکت به سمت صلح یا جنگ را مورد بررسی قرار می دهد (Althusser, 1971; Kant, 1795).

فرایند تحلیل شامل شناسایی مفاهیم کلیدی، تطبیق دیدگاه های فلسفی مختلف و استخراج اصول هنجاری است که برای فهم ساز و کارهای صلح و جنگ ضروری است. این رویکرد به پژوهش اجازه می دهد پیوند

نظریه و عمل سیاسی را با دقت علمی بررسی کرده و چارچوبی تحلیلی برای سیاست‌ورزی صلح‌آمیز ارائه دهد.

روش‌شناسی مقاله کیفی، هنجاری و بهره‌گیری از فیلسوفان و مکاتب مهم فلسفه سیاسی است. از منظر نویسندگان هر چه در علوم سیاسی و روابط بین‌الملل و حتی در علوم انسانی آمده، جز حاشیه‌ای بر فلسفه سیاسی نیست و سنت قدمایی در هر عصر در برخورد با امر جدید شکل فلسفه سیاسی تداومی پیدا کرده است. بنابراین بهترین راه فهم صلح و شیوه‌های امکان و امتناع مفهوم‌پردازی و سیاست‌گذاری و اجرا آن رجوع به سنت قدمایی و پارادایم فلسفه سیاسی است. برای این منظور در تمام مقاله اندیشه سیاسی و مانیفست هنجاری لئواشترآوش و مایکل اوکشات مد نظر بوده است. اشتراوس در کتاب فلسفه سیاسی چیست و اوکشات در کتاب تاریخ و حقوق طبیعی هر دو در بررسی موضوعات سیاست، علم جدید را ناتوان و فلسفه سیاسی را حلال مشکلات بشر می‌دانند. به باور آنها مشکل تفکر استقرایی و جزئی‌گرایی که مدام علوم را تفکیک و تقسیم می‌کنند، آن است که نمی‌دانند فلسفه مبنا و اصل مهم ایجاد کلیت معنابخش برای زندگی اجتماعی و سیاسی است. این مقاله بر اساس رویکرد محافظه‌کارانه اشتراوس و اوکشات نوشته شده است.

تحلیل یافته‌ها

فلسفه سیاسی یونان و امکان صلح

فلسفه سیاسی در یونان با تمرکز بر دولت-شهر^۱ شکل گرفت و تحلیلگران این دوره مانند افلاطون و ارسطو، بررسی‌های عمیقی درباره ساختارهای سیاسی، عدالت، عقلانیت و امکان تحقق صلح ارائه کردند. در اندیشه افلاطون، حاکمیت خرد و عقل کل^۲ شرط اصلی نظم و صلح در جامعه است؛ او بر ضرورت حکمرانی نخبگان فهیم تاکید دارد و صلح را مبتنی بر تحقق عدالت و رعایت مصالح عمومی می‌داند (Plato, 1997). ارسطو نیز با تکیه بر عقل معاش و زندگی دنیوی، صلح را نتیجه هنجارسازی عملی و عدالت در شهر می‌داند و دموکراسی محدود و انسان‌گرایی را در فضای عمومی آگورا به‌عنوان بستر احتمالی صلح مطرح می‌کند (Aristotle, 1998).

1 - Polis

2 - Nous

در یونان، فلسفه رواقی‌گری نیز بر حقوق طبیعی و نوعی اخلاق جهانی تأکید داشت، به گونه‌ای که احترام به انسان‌ها و پذیرش رنج و شکست می‌توانست امکان صلح ایجابی و اخلاقی را فراهم آورد (Seneca, 1969). این رویکرد به نوعی پیش‌زمینه مفهومی برای شکل‌گیری حقوق بین‌الملل اولیه و اخلاق جهانی فراهم کرد و تأکید بر فضائل عقلانی و کنترل امیال شخصی، بستر فکری صلح را فراهم می‌ساخت.

با این حال، امکان صلح در یونان محدود و ناپایدار بود. عقل کل همراه با نقد دموکراسی و تأکید بر اریستوکراسی و نخبه‌سالاری، ستایش نژاد و فتوحات نظامی و نیز تجربه حمله‌های اسکندر، باعث شد که گرایش به خشونت و جنگ تقویت شود (Cartledge, 2011). تمرکز بر انسان محوری و ضد خدایی، فریب، قدرت‌طلبی و رقابت سیاسی نیز مانع از تحقق صلح پایدار شد. به بیان دیگر، در یونان، امکان صلح همواره در سایه محدودیت‌های نهادی و اخلاقی و تضاد میان فضائل عقلانی و رقابت سیاسی قرار داشت، و فلسفه سیاسی هم به‌عنوان ابزار نقد و هم به‌عنوان ابزار توجیه قدرت عمل می‌کرد.

در نتیجه، تحلیل یونانی فلسفه سیاسی نشان می‌دهد که صلح همواره به‌عنوان یک فرایند هنجاری و عقلانی مورد توجه بوده، اما عوامل نهادی، سیاسی و انسانی، از جمله رقابت، جنگ‌های فتوحات و محدودیت دموکراسی، تهدیدی مستمر برای تحقق آن به شمار می‌رفتند.

فلسفه سیاسی قرون وسطی و امکان صلح و جنگ

در قرون وسطی، فلسفه سیاسی به شدت تحت تأثیر مذهب، سنت فئودالی و ساختارهای قدرت کلیسا قرار داشت و زمینه برای افزایش خشونت و جنگ فراهم شد. این دوره با ویژگی‌هایی چون تفتیش عقاید، هستی‌شناسی اندوهبار و تقدیس جهان دیگر شناخته می‌شود که منجر به محدودیت فهم انسانی و تأکید بر اراده مطلق الهی شد (Kantorowicz, 1957). حکومت‌های ملوک‌طوایفی همراه با اقتدار کشیشان و تاریک‌اندیشی نهادینه، امکان بروز جنگ‌های مذهبی، تکفیر و خشونت را افزایش دادند (Tierney, 1997).

با این حال، در اندیشه آگوستین، فلسفه سیاسی مسیحی بر ایمان‌گرایی و سنت الهی تأکید داشت و صلح‌گرایی را محور می‌دانست. از دیدگاه آگوستین، جهان مادی ارزش جنگ ندارد و قربانی مسیح برای سعادت بشر، الهام‌بخش صلح ایجابی و اخلاقی بود (Augustine, 1998). این نگرش نشان می‌دهد که فلسفه سیاسی قرون وسطی می‌توانست صلح هنجاری و اخلاقی را بنیان‌گذاری کند، هر چند محدودیت‌های نهادی و اقتدار فئودالی مانع تحقق کامل آن می‌شد.

در قرون وسطای میانه، با تأثیر آثار ابن سینا و ابن رشد، تمایل به دنیوی کردن دین و عقلانی کردن سیاست افزایش یافت و فلسفه سیاسی بیش از پیش با مسائل مادی و سیاسی روزمره مواجه شد (Griffel, 2009). با این حال، جنگ‌های صلیبی این روند را تشدید کردند و تضاد میان اهداف دینی و منافع سیاسی منجر به افزایش خشونت و کاهش امکان تحقق صلح شد (Tyerman, 2006). به طور کلی، فلسفه سیاسی قرون وسطی دارای دو بعد متضاد بود: از یک سو، صلح هنجاری و الهی از طریق سنت مسیحی امکان‌پذیر بود و از سوی دیگر، خشونت و جنگ نهادی به دلیل اقتدار ملوک طوایفی، قدرت کشیشان و تضادهای مذهبی غالب شد.

بنابراین، مطالعه فلسفه سیاسی قرون وسطی نشان می‌دهد که امکان صلح و خشونت به شدت به ساختارهای نهادی، اقتدار دینی و رویکرد فلسفی حاکم وابسته بوده و تحولات اندیشه‌ای و فلسفی مانند تعامل با فلسفه اسلامی و عقلانیت دنیوی، امکان تغییر در این روند را فراهم می‌کرد.

فلسفه سیاسی واقع‌گرا و امکان صلح

فلسفه سیاسی واقع‌گرا بر رسمیت قدرت و توجه به ماهیت انسان و سیاست تأکید دارد و از این منظر امکان صلح را به صورت عملی و ساختاری بررسی می‌کند. ماکیاوول (Machiavelli, 2008) با تحلیل دقیق سیاست و قدرت، نشان داد که سیاست عرصه‌ای است که در آن خشونت، جنگ و تضاد اجتناب‌ناپذیر هستند و مدیر سیاسی باید بدترین امکان‌ها را پیش‌بینی کند. او با کنار گذاشتن رویکردهای ساده‌لوحانه قرون وسطی و تأکید بر ارزش دنیوی، مسیر سیاست عملی و مبتنی بر واقعیت‌ها را نشان داد و زمینه را برای تحلیل واقع‌گرایانه صلح و جنگ فراهم کرد.

در ادامه، هابز (Hobbes, 1994) با ارائه مدل مدرن قرارداد اجتماعی، رویکردی مکانیکی و نهادی به امنیت و صلح داخلی ارائه کرد. هابز بر ضرورت ایجاد نهادهای مرکزی و انحصار قدرت برای مهار خشونت تأکید داشت و نشان داد که صلح داخلی بدون قانون و نهادهای مقتدر امکان‌پذیر نیست. در نگاه هابز، انسان‌ها به طور طبیعی در حالت جنگ طبیعی زندگی می‌کنند و تنها با ایجاد قرارداد اجتماعی و نهاد مقتدر می‌توان خشونت را کنترل کرد و صلح پایدار ایجاد نمود.

بنابراین، واقع‌گرایی سیاسی راه تحقق صلح را در دو سطح داخلی و بین‌المللی می‌بیند. در داخل، صلح با قوانین برگرفته از اراده مردم و ساختارهای نهادی تأمین می‌شود و در سطح بین‌المللی، موازنه قوا و مکانیزم‌های عقلانی ابزار حفظ صلح است (Mearsheimer, 2001). واقع‌گرایان، با پذیرش خشونت و

جنگ به عنوان واقعیت، راهکارهای عملی و عقلانی برای کاهش تضاد و ایجاد صلح دارند. این دیدگاه نشان می‌دهد که امکان صلح در فلسفه واقع‌گرا بالا است، زیرا با شناخت محدودیت‌ها و قدرت‌های موجود، ابزارهای مهار خشونت و ایجاد تعادل طراحی می‌شوند.

به طور خلاصه، فلسفه سیاسی واقع‌گرا، از طریق تأکید بر قدرت، قانون، موازنه و نهادها، امکان تحقق صلح ایجابی را به شکل عملیاتی و ساختاری فراهم می‌کند، حتی اگر ماهیت خشونت و جنگ را به رسمیت بشناسد. این رویکرد نشان می‌دهد که قدرت و واقع‌گرایی، خود ابزار مهار خشونت و ایجاد صلح هستند.

فلسفه سیاسی آرمان‌گرا و لیبرال: امکان صلح و محدودیت‌ها

فلسفه سیاسی لیبرال و آرمان‌گرا از دوران لاک و منتسکیو تا کانت و رالز، بر اصول عقلانیت، حقوق بشر و محدودسازی قدرت تأکید داشته و امکان صلح را هم در سطح داخلی و هم بین‌المللی بررسی کرده است. جان لاک (Locke, 1980) با نظریه حقوق طبیعی و قرارداد اجتماعی نشان داد که حکومت‌ها برای حفاظت از جان، آزادی و مالکیت فردی شکل می‌گیرند و صلح داخلی تنها در چارچوب حکومت قانون و محدودسازی قدرت سیاسی ممکن است. منتسکیو (Montesquieu, 1989) با تحلیل نظام تفکیک قوا و اهمیت قانون، راهکارهای نهادی برای حفظ صلح و پیشگیری از استبداد ارائه داد.

در دوره کانت، صلح هم داخلی و هم بین‌المللی به عنوان یک هدف عقلانی و اخلاقی مطرح شد. کانت در رساله صلح پایدار¹ (Kant, 1795) تصریح می‌کند که صلح داخلی از طریق جمهوری قانونمند و دموکراسی و صلح بین‌المللی از طریق تشکیل اتحادیه دولت‌ها و رعایت قوانین بین‌المللی حاصل می‌شود. او بر اهمیت نهادها و مکانیزم‌های عقلانی برای محدودسازی قدرت و کاهش خشونت تأکید دارد.

با ورود به دوره رالز، نظریه عدالت و صلح به شکل پیچیده‌تر و هنجاری‌تر درآمد. رولز (Rawls, 1999) با رویکرد حقوقی و اخلاقی، تأکید کرد که حکومت قانون، دموکراسی، انتخابات آزاد و تفکیک قوا، ابزارهای اساسی برای تحقق صلح داخلی هستند. رالز پیشنهاد می‌دهد که دولت‌های صلح‌طلب و همکاری میان ملل بر اساس حقوق بین‌الملل و سازمان‌های بین‌المللی، مسیر صلح پایدار را می‌سازند.

با وجود این، فلسفه سیاسی لیبرال و آرمان‌گرا، در سطح نظری بسیار قوی و جذاب است اما در عمل، بسیاری از این اصول به صورت آرمان روی کاغذ باقی مانده و در واقعیت اجرا نشد. محدودیت‌های سیاسی،

تضاد منافع و ضعف نهادهای بین‌المللی مانع تحقق کامل صلح شدند. به همین دلیل، آرمان‌گرایی لیبرال، هر چند در سطح اندیشه و نظریه اخلاقی برجسته است، در عمل اغلب به شعار و ایدئال محدود شده است (Doyle, 1986).

بنابراین، فلسفه سیاسی آرمان‌گرا و لیبرال نشان می‌دهد که امکان صلح در سطح نظری بالا و منطقی است، اما اجرای آن مستلزم نهادهای قدرتمند، قانون‌مداری و همکاری بین‌المللی است. این رویکرد، هم ابزار تحلیلی برای نقد خشونت فراهم می‌کند و هم چارچوبی هنجاری برای طراحی سیاست‌های صلح‌طلب ارائه می‌دهد.

فلسفه سیاسی مارکسیسم و امکان صلح

فلسفه سیاسی مارکسیستی، به‌ویژه در آثار مارکس و انگلس، بر تحلیل ساختارهای اقتصادی و طبقات اجتماعی تأکید دارد و مفهوم صلح را به صورت نسبی و تحت تأثیر تضادهای طبقاتی بررسی می‌کند. مارکس (Marx & Engels, 1848) نشان داد که صلح واقعی در شرایط سرمایه‌داری امکان‌پذیر نیست، زیرا تضاد میان طبقات حاکم و کارگران موجب منازعه و جنگ اجتماعی می‌شود. از دیدگاه مارکس، صلح تنها زمانی قابل تحقق است که ساختارهای اقتصادی و نهادهای سیاسی سرمایه‌داری کنار گذاشته شوند و جامعه به سوی عدالت و برابری طبقاتی حرکت کند.

در داخل، فلسفه مارکسیستی بر انقلاب طبقات پایین و سرنگونی نظام سرمایه‌داری تأکید دارد و صلح را به عنوان هدفی غایی و ابزار عدالت می‌بیند که از طریق مبارزه و خشونت انقلابی حاصل می‌شود. در سطح بین‌المللی، آموزه‌های لنین (Lenin, 1917) و سیاست صدور انقلاب نشان می‌دهد که طبقات تحت ستم می‌توانند متحد شوند تا صلح و عدالت طبقاتی را تحقق بخشند، اما این فرایند مستلزم جنگ و تصرف قدرت است.

نهاد‌گرایی مارکسیستی و تحلیل‌های مکتب فرانکفورت (Horkheimer & Adorno, 1972) و هگل‌گرایان نشان می‌دهد که فلسفه مارکسیستی در سطح نظری، جذابیت‌های صلح‌گرایانه دارد، زیرا عدالت و نقد نظام سرمایه‌داری را محور قرار می‌دهد. با این حال، در عمل، حکومت‌های کمونیستی و تجمیع قدرت، سرکوب منتقدان و صدور ایدئولوژی‌های تندرو، موجب افزایش خشونت و کاهش امکان صلح شد. این واقعیت نشان می‌دهد که صلح در اندیشه مارکسیستی عمدتاً سلبی و وابسته به انقلاب و تغییر ساختاری است و فلسفه سیاسی مارکسیسم به جای ایجاد صلح مستمر، موجبات خشونت و جنگ را فراهم می‌آورد.

به طور خلاصه، فلسفه سیاسی مارکسیستی، با تأکید بر تحلیل طبقاتی و تغییر ساختاری، صلح هنجاری و عدالت اجتماعی را به عنوان هدف نهایی معرفی می کند، اما رویکرد عملی آن بر پایه تضاد و منازعه است و در عمل، غالباً باعث سلب صلح و افزایش خشونت شده است. این تحلیل نشان می دهد که گرچه مارکسیسم از منظر انتقادی و هنجاری جذاب است، اما تحقق عملی صلح را محدود می کند.

جدول شماره ۲: مقایسه مکاتب فلسفه سیاسی و نسبت آنها با صلح

مکتب فلسفی	متفکران شاخص	سلب صلح (زمینه های خشونت)	ایجاد صلح (ساز و کارها)
یونان باستان	افلاطون، ارسطو، رواقیون	نقد دموکراسی، نخبه گرایی، جنگ های توسعه طلبانه، عقل کل	حاکمیت عقل، آگورا، اخلاق فضیلت، حقوق طبیعی اولیه
قرون وسطی	آگوستین، متفکران اسکولاستیک	تفتیش عقاید، جنگ های مذهبی، فتوالیسم، تکفیر	صلح الهی، اخلاق مسیحی اولیه، نفی ارزش جنگ دنیوی
واقع گرایی	ماکیاول، هابز	پذیرش خشونت به عنوان واقعیت سیاست	انحصار قدرت، قانون، دولت مقتدر، موازنه قوا
لیبرالیسم / آرمان گرایی	لاک، منتسکیو، کانت، رالز	آرمان گرایی انتزاعی، ضعف اجرا، شعار گرایی	حکومت قانون، تفکیک قوا، دموکراسی، حقوق بین الملل
مارکسیسم	مارکس، لنین، مائو	انقلاب خشونت بار، سرکوب، صدور انقلاب	عدالت طبقاتی به مثابه وعده صلح نهایی

نتیجه

فلسفه سیاسی یکی از مبنایی ترین و حتی کارآمدترین رویکردها به صلح را شکل داده است. آنچه در پژوهش ها و رویکردهای علمی گفته می شود، همان است که قبلاً در فلسفه پرداخته شده است. علم سیاست در مبنای، مفاهیم و اغلب دستاوردهایش جز تکرار فلسفه سیاسی و حاشیه نویسی کمی و کیفی بر آن چیزی نیست. در مورد چپستی، شیوه اجرا، سیاست گذاری صلح می توان به فلسفه سیاسی صلح رجوع کرد. بر اساس رویکرد هنجاری و کیفی فلسفه سیاسی امکان و امتناع صلح به پارادایم های فلسفه سیاسی حاکم بر اجتماعات بشر بر می گردد. برخی فلسفه های سیاسی همانند آرمان گرایی مستعد ایجاد صلح هستند و برخی همچون واقع گرایان رویکرد سلبی و محتاطی به صلح دارند. برخی چون مارکسیست ها در ظاهر شعار صلح دارند اما در عمل و کنش سیاسی و سیاست گذارانه به سمت جنگ و خشونت حرکت کردند. صلح یکی از نیازهای اصلی بشر و گمشده ای است که همزاد تمدن و مدنیت است. انسان هر چه در تاریخ جلوتر آمده است، صلح گراتر شده است. بشر قرن بیست و یکم بسیار بیشتر از قرن بیستم طرفدار صلح است. جنگ و

خشونت و نابودی و نشان دادن زور همان مرحله طبیعی و همزادی با حیوانات است. انسان‌ها به مدد سواد و تحصیلات و زندگی شهری و رشد تکنولوژی و مهار مریضی و پیشرفت علم هر روز به صلح و فلسفه سیاسی آن نزدیک‌تر می‌شوند.

تحلیل تبارشناسانه فلسفه سیاسی و نسبت آن با صلح نشان می‌دهد که همه مکاتب فلسفی به یکسان ظرفیت تولید صلح ندارند و برخی از آنها، علی‌رغم نیت‌های اخلاقی و آرمان‌گرایانه، در عمل به بازتولید خشونت و سلب صلح انجامیده‌اند. اندیشه‌های آرمان‌گرا، رمانتیک و مارکسیستی، اگرچه در سطح نظری با مفاهیمی چون عدالت، رهایی و سعادت انسانی پیوند خورده‌اند، اما به دلیل فاصله گرفتن از واقعیت قدرت، سیاست و منطق منازعه، غالباً به الگوهایی انجامیده‌اند که تحقق صلح را به آینده‌ای نامعلوم و مشروط به دگرگونی‌های بنیادین واگذار کرده‌اند. در نتیجه، صلح در این مکاتب نه یک پروژه نهادی و عملی، بلکه بیشتر یک وعده اخلاقی یا ایدئولوژیک باقی مانده است.

در اندیشه‌های آرمان‌گرا و رمانتیک، سیاست اغلب از خلال خیر مطلق، انسان اخلاقی یا جامعه آرمانی فهم می‌شود. این نگاه، با نادیده گرفتن تضاد منافع، محدودیت‌های انسانی و واقعیت قدرت، به نوعی ساده‌سازی سیاست می‌انجامد. تجربه تاریخی نشان داده که چنین رویکردهایی، به‌ویژه هنگامی که با ایمان‌گرایی، احساسات جمعی یا ایدئولوژی‌های نجات‌بخش همراه می‌شوند، نه تنها به صلح منجر نشده‌اند، بلکه زمینه‌ساز خشونت‌های گسترده، سرکوب و جنگ‌های ایدئولوژیک شده‌اند. به‌ویژه در مارکسیسم، صلح به آینده‌ای پس از انقلاب موکول می‌شود و در مسیر تحقق عدالت، خشونت انقلابی و حذف رقیب امری موجه تلقی می‌گردد؛ امری که در عمل به سلب صلح پایدار انجامیده است.

در مقابل، اندیشه‌های واقع‌گرایانه در فلسفه سیاسی ظرفیت بیشتری برای تولید و تثبیت صلح نشان داده‌اند. واقع‌گرایی با به رسمیت شناختن قدرت، تضاد و امکان خشونت، سیاست را نه عرصه آرمان‌ها، بلکه میدان مدیریت منازعه می‌داند. پذیرش «بدترین وضعیت ممکن» و طراحی نهادها، قوانین و موازنه‌ها بر اساس آن، موجب می‌شود که خشونت مهار شود و صلح نه به‌عنوان یک فضیلت اخلاقی، بلکه به مثابه یک دستاورد نهادی و عقلانی تحقق یابد. در این چارچوب، صلح حاصل انکار قدرت نیست، بلکه نتیجه تنظیم محدودسازی و توزیع آن است.

از این منظر، قرون وسطی‌گرایی، آرمان‌گرایی افراطی و رمانتیسم سیاسی، به دلیل گسست از واقعیت‌های اجتماعی و سیاسی، ناخواسته به تولید خشونت کمک کرده‌اند، در حالی که واقع‌گرایی، با عقلانی کردن

سیاست و مهار قدرت، امکان صلح پایدار را افزایش داده است. نتیجه نهایی آن است که صلح نه از دل نفی سیاست و قدرت، بلکه از دل شناخت واقع‌بینانه آنها و طراحی ساز و کارهای عقلانی برای مهار خشونت زاده می‌شود. در این معنا، فلسفه سیاسی زمانی صلح‌ساز است که به جای آرمان‌پردازی انتزاعی، به تحلیل واقعیت، محدودیت‌ها و امکانات عملی سیاست بپردازد.

فهرست منابع

منابع فارسی

- احمدی، کامیل (۱۴۰۰). بررسی صلح‌مدار چالش هویت قومی در ایران (مطالعه‌ای به شیوه گراندد تئوری در بین پنج گروه قومی ایران). نشریه علمی مطالعات پژوهشی در علوم انسانی و علوم اجتماعی، ۶۳.
- سوادکوهی موگوئی، محمدعلی؛ بخشایش اردستانی، احمد، و ابطحی، مصطفی (۱۴۰۳). شکاف‌های صلح جهانی در مطالعات سیاسی تاریخ معاصر ایران. مطالعات سیاسی-اجتماعی تاریخ و فرهنگ ایران، ۳(۱)، ۵۳-۶۵.

Doi:10.61838/kman.jspsich.3.1.4

- مقصودی، مجتبی، و شیخ اویسی، محمود (۱۳۹۷). بررسی نقش سازمان‌های مردم‌نهاد محلی در توسعه منطقه سیستان بین سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۶ (همایش ملی «پیشرفت پایدار؛ رهیافت تاریخ، فرهنگ و تمدن دارالولایه سیستان»). زاهدان.
- https://civilica.com/doc/904841
- مقصودی، مجتبی (۱۴۰۱). بررسی انتقادی مطالعات قومی از منظر صلح. فصلنامه مطالعات ملی، ۲۳(۸۹)، ۸۱-۹۷.
- مقصودی، مجتبی (۱۴۰۱). دولت‌ها و مسئولیت اجتماعی نهادی صلح‌سازی در جوامع چند فرهنگی. فصلنامه دولت پژوهی، ۸(۲۹).

منابع غیر فارسی

- Althusser, L. (1971). *Ideology and ideological state apparatuses*. London: Verso.
- Althusser, L. (1971). *Lenin and philosophy and other essays*. New York, NY: Monthly Review Press.
- Arendt, H. (1970). *On violence*. New York: Harcourt, Brace & World.
- Aristotle. (1998). *Politics* (T. A. Sinclair, Trans.). London: Penguin Classics.
- Aron, R. (1966). *Peace and war: A theory of international relations*. Garden City: Doubleday.
- Augustine. (1998). *City of God* (H. Bettenson, Trans.). London: Penguin Classics.
- Beitz, C. R. (1979). *Political theory and international relations*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Cartledge, P. (2011). *Ancient Greece: A history in eleven cities*. Oxford: Oxford University Press.
- Doyle, M. W. (1986). Liberalism and world politics. *American Political Science Review*, 80(4), 1151-1169. Doi:10.2307/1960861
- Foucault, M. (2003). *Society must be defended*. New York: Picador.
- Galtung, J. (1969). Violence, peace, and peace research. *Journal of Peace Research*, 6(3), 167-191. Doi:10.1177/002234336900600301
- Griffel, F. (2009). *Al-Farabi, Avicenna, and Averroes on intellect: Their cosmologies, theories of the active intellect, and theories of human intellect*. Leiden: Brill.

- Hobbes, T. (1994). *Leviathan* (R. Tuck, Ed.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Horkheimer, M., & Adorno, T. W. (1972). *Dialectic of enlightenment*. New York, NY: Herder and Herder.
- Kant, I. (1795). *Perpetual peace: A philosophical sketch*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kantorowicz, E. H. (1957). *The king's two bodies: A study in medieval political theology*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Lenin, V. I. (1917). *The state and revolution*. Moscow: Progress Publishers.
- Locke, J. (1980). *Two treatises of government* (P. Laslett, Ed.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Machiavelli, N. (2008). *The prince* (L. Ricci, Trans.). New York, NY: Penguin Classics.
- Marx, K., & Engels, F. (1848). *The communist manifesto*. London: Penguin Classics.
- Mearsheimer, J. J. (2001). *The tragedy of great power politics*. New York, NY: W. W. Norton & Company.
- Montesquieu, C. de. (1989). *The spirit of laws* (A. Cohler, B. Miller, & H. Stone, Eds.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Mouffe, Chantal. (2013) *Agonistics: Thinking the World Politically*. London: Verso.
- Plato. (1997). *The republic* (G. M. A. Grube, Trans.; Rev. C. D. C. Reeve). Indianapolis, IN: Hackett Publishing.
- Rawls, J. (1999). *A theory of justice* (Rev. ed.). Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Rawls, J. (1999). *The law of peoples*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Richmond, O. (2005). *The transformation of peace*. London: Palgrave Macmillan.
- Seneca, L. A. (1969). *Letters from a Stoic* (R. Gummere, Trans.). London: Penguin Classics.
- Strauss, L. (1959). *What is political philosophy?* Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Tierney, B. (1997). *The idea of natural rights: Studies on natural rights, natural law, and church law 1150–1625*. Grand Rapids, MI: Wm. B. Eerdmans Publishing.
- Tyerman, C. (2006). *God's war: A new history of the Crusades*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Wendt, A. (1999). *Social theory of international politics*. Cambridge: Cambridge University Press.